

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ανάλυση και Αντίληψη του Τοπίου

Ενότητα : Γενικοί ορισμοί και μέθοδοι ανάλυσης

Κίζος Αθανάσιος

Τμήμα Γεωγραφίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο **«Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου»** έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1. Σκοποί ενότητας	4
2. Περιεχόμενα ενότητας	4
2.1 Η Πολυσημία της Έννοιας του Τοπίου και η Αντίληψη του	4
2.1.1 Το πολιτισμικό τοπίο	4
2.1.1.1 Ορισμοί και χαρακτηριστικά	6

1. Σκοποί ενότητας

Στην ενότητα αυτή θα διατυπωθούν οι γενικοί ορισμοί και θα παρουσιασθούν οι μέθοδοι ανάλυσης που θα χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια του μαθήματος. Επιπλέον θα συζητηθεί η πολυσημία της έννοιας του τοπίου.

2. Περιεχόμενα ενότητας

2.1 Η Πολυσημία της Έννοιας του Τοπίου και η Αντίληψη του

Η ενότητα αυτή ασχολείται με την πολυσημία της έννοιας του τοπίου και την 'ολότητα' ως βασικό χαρακτηριστικό των προσεγγίσεων που το αφορούν, με ιδιαίτερη έμφαση στην πολιτισμική ανάγνωση του τοπίου. Επίσης έχει ως στόχο να σας φέρει σε επαφή με την εμπειρία του τοπίου και να σας γνωρίσει τι είναι συμβολικό τοπίο. Αρχικά θα δοθούν μια σειρά από ορισμοί για το τοπίο, ορισμοί που προέρχονται από διαφορετικές επιστημονικές παραδόσεις και έχουν διαφορετικούς σκοπούς. Έπειτα από τους ορισμούς, παρουσιάζεται μια εισαγωγή στη θεωρία αντίληψης, συμπεριφοράς και αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με το τοπίο, μαζί με αναλυτικά εργαλεία για την κατανόηση των σχέσεων αυτών.

2.1.1 Το πολιτισμικό τοπίο

Οι κοινωνίες δεν είναι στατικοί και απομονωμένοι σχηματισμοί. Αντίθετα, μεταβάλλονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους συνεχώς σε διαφορετικούς βαθμούς, οι οποίοι συνήθως εξαρτώνται τόσο από φυσικά – γεωγραφικά χαρακτηριστικά (απομόνωση, φυσικά όρια, ασυνέχειες), όσο και από εσωτερικά χαρακτηριστικά των κοινωνιών (δομή, εξωστρέφεια, κτλ.). Κάθε κοινωνία γενικά δημιουργεί ένα παραγωγικό σύστημα, το οποίο χρησιμοποιείται από τα μέλη της για να παραχθούν τρόφιμα ή και αγαθά που χρησιμεύουν για την αναπαραγωγή τους. Τα παραγωγικά συστήματα είναι επίσης μεταβλητά τόσο στο χρόνο όσο και στο χώρο και εξαρτώνται τόσο από το περιβάλλον και τους περιορισμούς που αυτό θέτει στις παραγωγικές δυνατότητες κάθε περιοχής (πχ. περιορισμένη διαθεσιμότητα φυσικών πόρων, ακραίες περιβαλλοντικές συνθήκες, φυσικά όρια, κτλ.), όσο και από τις παραγωγικές σχέσεις μέσα σε κάθε κοινωνία που καθορίζουν τις οικονομικές δομές. Οι σχέσεις αυτές μπορούν να αναφέρονται σε μεγάλη ποικιλία παραγόντων όπως τα καθεστώτα ιδιοκτησίας, τα πολιτικά συστήματα, οι κοινωνικές δομές, τα πρότυπα κληρονομιάς κ.α. Κάθε παραγωγικό σύστημα αντικατοπτρίζεται στο *τοπίο* της περιοχής. Το τοπίο έτσι είναι κάτι περισσότερο από μια 'θέα', είναι μια σύνθετη έννοια που περιλαμβάνει και καθορίζεται από μια σειρά παραγόντων. Η θεώρηση αυτή του 'περιβάλλοντος' και της 'φύσης' ως 'τοπίου' είναι πολύ σύγχρονη.

Η σταδιακή αλλαγή του άμεσου περιβάλλοντος του ανθρώπου από την «άγρια» φύση σε αγροτικές και τελικά σε αστικές κοινότητες, οδήγησε στη μεταβολή της στάσης των ανθρώπινων κοινωνιών απέναντι στην φύση. Μέχρι σχετικά πρόσφατα, οι περισσότεροι πολιτισμοί θεωρούσαν την φύση ως άγρια και απειλητική και αναζητούσαν ασφάλεια σε οικισμούς και γενικά ανθρωπογενή περιβάλλοντα (Tuam, 1974). Η μεταβολή στον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η φύση, άρχισε μετά

την Αναγέννηση και κυρίως μετά από την βιομηχανική επανάσταση. Η απομάκρυνση από την φύση, είχε ως συνέπεια την σταδιακή εκτίμηση της ως αντικείμενο αισθητικής αξίας (αντίστοιχο με έργο τέχνης): «ο άνθρωπος αποσύρθηκε από την εικόνα και γύρισε να την κοιτάξει» (Bourassa, 1991, σελ. 4).

Η Γερμανογενής λέξη *landscape*, η οποία μεταφράζεται στα Ελληνικά ως τοπίο, προέρχεται από την σύνθεση της λέξης *land* (της οποίας η σημασία στον Μεσαίωνα ήταν οργωμένο χωράφι ή αυλακίες αρότρου, ενώ αργότερα συνδέθηκε με συγκεκριμένο (ορισμένο) τμήμα της γήινης επιφάνειας, σημασία που διατηρεί ακόμη και σήμερα (Τερκενλή, 1996, Cosgrove 1998)) - και της λέξης *scape* (*shape*), η οποία δηλώνει μορφή και σχήμα, ενώ ως δεύτερο συνθετικό έχει την σημασία της σύνθεσης παρόμοιων αντικειμένων (Τερκενλή, 1996). Οπότε, η αρχική σημασία της λέξης *landscape* (περίπου μια χιλιετία πριν) είναι αυτής του 'ολοκληρωμένου συστήματος αγροτικών χώρων'.

Τον 16^ο αιώνα, η λέξη επανεισάγεται στην Αγγλική γλώσσα από την εισαγωγή του Ολλανδικού *landscap* ή *landschap* (Jackson, 1984, σελ. 5), η οποία δηλώνει απεικονίσεις της γης, σε αντίθεση με τις θαλασσογραφίες, πολύ κοινές στην Ολλανδία της εποχής (Σταθάτος 1996). Η επανεισαγωγή λοιπόν της λέξης, συνδέεται πλέον με την *οπτική διάσταση*, (Cosgrove, 1988) σε αντίθεση με την μέχρι τότε σημασία της, που συνδεόταν μόνο με *χρηστική αξία*. Από *Σύνθεση Γαιών*, μετατρέπεται σε *Εικόνα μιας θέας* ή *Καλλιτεχνική απόδοση μιας θέας* (Τερκενλή, 1996), συνδεόμενη στενά με την ζωγραφική τοπίου ή τοπιογραφία, αποκτώντας έτσι διαστάσεις αισθητικού αντικειμένου (Cosgrove, 1998).

Μετά τον 19^ο αιώνα, το τοπίο «απογαλακίζεται» από τη ζωγραφική και συνδέεται σταδιακά με την *διαμόρφωση χώρων*, την κηπουρική. Αποσυνδέεται με την απεικόνιση της θέας και αποκτά την σημασία *της ίδιας της θέας καθ' εαυτής*. Ο πλήρης διαχωρισμός της ζωγραφικής τοπίων από τον σχεδιασμό τοπίων, λαμβάνει χώρα στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, όταν αρχίζουν να διαχωρίζονται ως γνωστικά αντικείμενα (Norton, 1989) η *πολιτισμική γεωγραφία*, η *αρχιτεκτονική τοπίου* και η *οικολογία τοπίου*. Κάθε ένα από τα καινούργια αυτά γνωστικά αντικείμενα, ορίζει την έννοια του τοπίου με βάση διαφορετικά χαρακτηριστικά του, υπαρκτά ή μη, με αποτέλεσμα να είναι διαθέσιμοι πολλοί διαφορετικοί ορισμοί του τοπίου, ανάλογα με τους σκοπούς που καλείται να υπηρετήσει κάθε ένας. Η σημαντικότερη όμως μεταβολή στον 20^ο αιώνα, είναι η διεύρυνση της έννοιας του τοπίου και της σύνδεσης του με πολιτισμικά χαρακτηριστικά, οδηγώντας στα *πολιτισμικά τοπία*, τοπία δηλαδή τα οποία διαθέτουν περισσότερες 'διαστάσεις' από τις τρεις του χώρου και τον χρόνο. Με αυτό τον τρόπο, το τοπίο αποτελεί έναν 'υπερχώρο', όπου οι επιπλέον διαστάσεις αποτελούν τις *ερμηνευτικές* παραμέτρους του τοπίου και μεταβάλλονται ανάλογα με τον ερμηνευτή και τις 'πολιτισμικές αποσκευές' του. Οι διαστάσεις αυτές υφίστανται 'εν δυνάμει' και αποτελούν τα *πολιτισμικά* χαρακτηριστικά του τοπίου. Έτσι, η διαφορά ανάμεσα στο περιβάλλον και στο τοπίο, έγκειται στο ότι το περιβάλλον υφίσταται ως ανεξάρτητη οντότητα, ενώ το τοπίο δεν 'υφίσταται', μέχρι να γίνει 'αντιληπτό' από τον άνθρωπο (Bourassa 1991), καθώς η αντίληψη αυτή καθορίζει και την αισθητική αξία του. Οπότε όλα τα τοπία είναι πολιτισμικά, καθώς το πολιτισμικό τοπίο δεν είναι δυνατόν να ερμηνευτεί 'φυσικά', δηλαδή χωρίς να υπεισέλθουν οι πολιτισμικές αποσκευές του ερμηνευτή. Η πολιτισμική αυτή ανάγνωση δεν είναι όμως κοινά αποδεκτή από όλες τις επιστήμες που μελετούν το τοπίο σήμερα, όπως θα φανεί και στη συνέχεια με τους διαφορετικούς ορισμούς, αλλά αναμφισβήτητα έχει κερδίσει σημαντικό έδαφος στη συνολική μελέτη και ανάλυση του τοπίου

2.1.1.1 Ορισμοί και χαρακτηριστικά

Η σύντομη παρουσίαση της ιστορίας της εισαγωγής της έννοιας του τοπίου που προηγήθηκε στην προηγούμενη παράγραφο ως *θέα*, ως *εικόνα*, απλοποιεί σε μεγάλο βαθμό μια έννοια, η οποία σήμερα τείνει να χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο από πολλές διαφορετικές επιστήμες για την περιγραφή της αλληλεπίδρασης των κοινωνιών και του περιβάλλοντος.

Έτσι, οι ορισμοί κινούνται από την αισθητική του περιβάλλοντος:

Τοπίο είναι «*μια εκτεταμένη περιοχή εικόνων που παρατηρούνται από ένα συγκεκριμένο μέρος*». (Haber από Wascher, 1999, σελ. 147)),

Ως την καθαρά μορφολογική προσέγγιση:

Τοπίο είναι «*όλα τα φυσικά χαρακτηριστικά όπως οι αγροί, οι λόφοι, τα δάση και το νερό που διακρίνουν την μια περιοχή της γης από μια άλλη*» (Steiner από Wascher, 1999, σελ. 147).

Μια μέση προσέγγιση αναγνωρίζει ότι τα τοπία είναι:

«προϊόντα της αλληλεπίδρασης μεταξύ των ανθρώπινων κοινωνιών και του πολιτισμού τους με το φυσικό περιβάλλον. Ως τέτοια, τα τοπία μπορούν να αναγνωριστούν ως χωρικές ενότητες όπου περιφερειακά χαρακτηριστικά και διεργασίες αντανακλούν φυσικά και πολιτισμικά αγαθά ή την ιστορία μιας περιοχής με ένα ορατό, ιδεατό και μερικά μετρήσιμο μόνο τρόπο. Εξαιτίας της μεταβλητής φύσης των ανθρώπινων και φυσικών διεργασιών, τα τοπία είναι δυναμικά συστήματα» (Wascher, 1999, σελ. 147, υπογραμμίσεις δικές μου),

Ή ότι είναι:

«η έκφραση πολλών σχέσεων που υπάρχουν σε μια δεδομένη χρονική περίοδο μεταξύ ενός ατόμου ή μιας κοινωνίας και μιας τοπογραφικά ορισμένης περιοχής, η εμφάνιση της οποίας είναι το αποτέλεσμα της δράσης μέσα στον χρόνο φυσικών και ανθρωπίνων παραγόντων και ο συνδυασμός και των δύο ειδών δράσης» (ECNC, 1996, Draft, σελ. 15, υπογραμμίσεις δικές μου).

Ο επίσημος ορισμός στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο από το Συμβούλιο της Ευρώπης (Κεφ. 1, άρθρο 1, Παρ. 38, βλέπε και πλαίσιο 1) ορίζει το τοπίο ως εξής:

Ως «Τοπίο» ορίζεται μια ζώνη ή μια περιοχή όπως γίνεται αντιληπτή από ντόπιους ή από επισκέπτες, τα οπτικά χαρακτηριστικά και ο χαρακτήρας της οποίας είναι το αποτέλεσμα φυσικών ή/και πολιτισμικών (δηλαδή ανθρώπινων) δράσεων. Ο ορισμός αυτός αντανακλά την ιδέα ότι τα τοπία μεταβάλλονται με το χρόνο ως αποτέλεσμα του ότι φυσικές δυνάμεις και ανθρώπινα όντα επενεργούν πάνω τους. Επίσης υπογραμμίζει ότι ένα τοπίο σχηματίζει ένα σύνολο ('όλον'), του οποίου τα φυσικές και πολιτισμικές συνιστώσες είναι μαζί και όχι χωριστά (Κεφ. 1, άρθρο 1, Παρ. 38, υπογραμμίσεις δικές μου).

Στο ορισμό αυτό εισάγεται και η έννοια της αντίληψης του τοπίου και της ομάδας που το αντιλαμβάνεται, δίνοντας στο τοπίο το ρόλο πολιτισμικού μορφώματος, με συμβολικό ρόλο, ως δεξαμενή και μέσο συλλογικής μνήμης (Cosgrove, 1998, σελ. 65), εκτός από πραγματικό φυσικό περιβάλλον, ως οικονομικός και περιβαλλοντικός πόρος δηλαδή. Έτσι, το πολιτισμικό τοπίο είναι μια *πολιτισμική εικόνα*, ένας τρόπος για την αναπαράσταση, την διάρθρωση και τον συμβολισμό του περιβάλλοντος μέσα από εικόνες (Daniels and Cosgrove, 1994, σελ. 1). Είναι:

«μια συγκροτημένη σύνθεση χώρων, είτε ανθρωπογενών, είτε τροποποιημένων από τον άνθρωπο, που χρησιμεύει ως χώρος συλλογικής διαβίωσης» (Jackson, από Τερκενλή, 1996, σελ. 17).

Ή

ένας χώρος εκτός συγκεκριμένης κλίμακας ή γεωγραφίας, που ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται, νοηματοδοτεί και διαμορφώνει σύμφωνα με τα μέσα και τις εκάστοτε επιδιώξεις του» (Τερκενλή, 1996, σελ. 18, υπογραμμίσεις δικές μου).

Πολλοί ακόμη ορισμοί έχουν δοθεί για το τοπίο. Εδώ χρησιμοποιούνται οι παραπάνω ορισμοί με έμφαση στα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, αλλά χωρίς να αγνοηθούν και οι υπόλοιποι που ασχολούνται κυρίως με φυσικά χαρακτηριστικά.

Συνοψίζοντας την συζήτηση, μπορούν να αποδοθούν στο τοπίο οι εξής ιδιότητες (Τερκενλή, 1996, σελ. 18):

Το τοπίο αποτελεί πολιτισμική κληρονομιά φυσικής εξέλιξης και ανθρώπινης επίδρασης.

Όλα τα τοπία είναι πολιτισμικά, μπορεί δηλαδή η 'κατασκευή' τους να στηρίζεται σε φυσικά 'υλικά' –το φυσικό περιβάλλον- αλλά το τοπίο είναι 'αντικείμενο ανθρώπινης επινόησης, στο οποίο συγκρούονται ριζικά διαφορετικές [πολιτισμικές] αξίες: το ιδιωτικό και τα κοινά, το βραχυπρόθεσμο και το μακροπρόθεσμο, σπατάλη και συντήρηση. Η ιδέα του τοπίου...«προϋποθέτει μια συγκεκριμένη αντίληψη της φύσης και του πως αντιμετωπίζουμε τον φυσικό κόσμο»' (Σταθάτος, 1996, σελ. 14).

Τα τοπία είναι συμβολικά, λειτουργούν δηλαδή ως 'αποθήκες/ δεξαμενές νοημάτων και εννοιών που προέρχονται από τις κοινωνικές ομάδες που τα καταλαμβάνουν τώρα, ή τα καταλάμβαναν στο παρελθόν. Κάθε επαφή με το περιβάλλον μπορεί να θεωρηθεί επικοινωνία αυτών των εννοιών (Τερκενλή, 1996, σελ. 18)

Η αντίληψη του τοπίου είναι νοητική, γίνεται δηλαδή διαμέσου του εγκεφάλου και ανάλογα με το ερμηνευτικό και γνωστικό κλειδί που διαθέτει ο καθένας, ανάλογα με το πολιτισμικό σύστημα στο οποίο ανήκει και τις προσωπικές του ιδιαιτερότητες.

Επιπλέον πηγές:

Τερκενλή Θ. (1996) *Το Πολιτισμικό Τοπίο: Γεωγραφικές Προσεγγίσεις*, Παπαζήση, Αθήνα.

Σταθάτος Γ. (1996) *Η επινόηση του τοπίου: Ελληνικό τοπίο και Ελληνική φωτογραφία 1870-1995*, Camera Obscura, Θεσσαλονίκη.

Δουκέλλης Π. (2005) *Το Ελληνικό Τοπίο: μελέτες ιστορικής γεωγραφίας και πρόσληψης του τοπίου*, Εστία, Αθήνα.

Πλαίσιο 1. Ορισμοί για το τοπίο, την προστασία, διαχείριση και σχεδιασμό του από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο από το Συμβούλιο της Ευρώπης

Κεφ. 1, άρθρο 1, Παρ. 38 (μετάφραση και υπογραμμίσεις δικές μου):

Ως «Τοπίο» ορίζεται μια ζώνη ή μια περιοχή όπως γίνεται αντιληπτή από ντόπιους ή από επισκέπτες, τα οπτικά χαρακτηριστικά και ο χαρακτήρας της οποίας είναι το αποτέλεσμα φυσικών ή/και πολιτισμικών (δηλαδή ανθρώπινων) δράσεων. Ο ορισμός αυτός αντανακλά την ιδέα ότι τα τοπία μεταβάλλονται με το χρόνο ως αποτέλεσμα του ότι φυσικές δυνάμεις και ανθρώπινα όντα επενεργούν πάνω τους. Επίσης υπογραμμίζει ότι ένα τοπίο σχηματίζει ένα σύνολο ('όλον'), του οποίου τα φυσικές και πολιτισμικές συνιστώσες είναι μαζί και όχι χωριστά¹).

Παράγραφος 40:

- «Προστασία του Τοπίου» είναι οι δράσεις που διατηρούν τον **τωρινό χαρακτήρα και ποιότητα ενός τοπίου**, το οποίο αξιολογείται ως σημαντικό βάσει της ξεχωριστής φυσικής ή πολιτισμικής του διαμόρφωσης. Η προστασία αυτή πρέπει να είναι ενεργή και να περιλαμβάνει θετικά μέτρα για τη διατήρηση σημαντικών χαρακτηριστικών του τοπίου.
- «Διαχείριση Τοπίου» είναι κάθε μέτρο που εισάγεται, σε συμφωνία με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, για να καθοδηγήσει τις αλλαγές που απαιτούνται από οικονομική, κοινωνική ή περιβαλλοντική αναγκαιότητα. Τα μέτρα αυτά πρέπει να είναι σχετικά με την οργάνωση του τοπίου ή των συνιστωσών του. Θα διασφαλίζουν μια τακτική συντήρηση του τοπίου και ότι το τοπίο εξελίσσεται αρμονικά και με τρόπο που εκπληρώνει οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες. **Η προσέγγιση της διαχείρισης πρέπει να είναι δυναμική** και να επιδιώκει να βελτιώσει την ποιότητα του τοπίου στη βάση των προσδοκιών ενός πληθυσμού.
- «Σχεδιασμός Τοπίου» είναι η τυπική διαδικασία μελέτης, σχεδιασμού και κατασκευής με την οποία νέα τοπία δημιουργούνται για να εκπληρώσουν τις προσδοκίες των ανθρώπων που εμπλέκονται με αυτά. Περιλαμβάνει την επινόηση ορθών σχεδιαστικών έργων, πιο συγκεκριμένα για αυτούς που περισσότερο επηρεάζονται από την αλλαγή και για τις περιοχές που επιβαρύνονται περισσότερο (για παράδειγμα προάστια, περι-αστικές και βιομηχανικές περιοχές, παράκτιες περιοχές). Ο σκοπός τέτοιων σχεδίων είναι η ριζική αναμόρφωση των ζημιωμένων ή κατεστραμμένων τοπίων.

Παράγραφος 42:

Στην αναζήτηση της κατάλληλης ισορροπίας μεταξύ προστασίας, διαχείρισης και σχεδιασμού ενός τοπίου, θα πρέπει πάντα να υπενθυμίζεται ότι **ο σκοπός δεν είναι η διατήρηση ή το «πάγωμα» του τοπίου σε μια συγκεκριμένη στιγμή μιας μακρίας πορείας. Τα τοπία πάντα αλλάζουν και θα συνεχίσουν να αλλάζουν, τόσο από φυσικές διεργασίες, όσο και από ανθρώπινες πράξεις.** Για την ακρίβεια, ο στόχος πρέπει να είναι η διαχείριση μελλοντικών αλλαγών με τρόπο που να αναγνωρίζει την μεγάλη ποικιλότητα και την ποιότητα των τοπίων που έχουμε κληρονομήσει και στα οποία επιδιώκει να διατηρήσει, ή να καλυτερέψει την ποιότητα αυτή, αντί να τις επιτρέψει να χειροτερέψει.

¹ Το επίσημο Αγγλικό κείμενο είναι το εξής: "Landscape" is defined as a zone or area as perceived by local people or visitors, whose visual features and character are the result of the action of natural and/or cultural (that is, human) factors. This definition reflects the idea that landscapes evolve through time, as a result of being acted upon by natural forces and human beings. It also underlines that a landscape forms a whole, whose natural and cultural components are taken together, not separately.

The multiple meanings of landscape

In common language, the word landscape has multiple meanings, and these have been discussed since the beginning of the scientific study of landscape (Naveh and Lieberman 1994; Zonneveld 1995; Dover and Bunce 1998; Kolen and Lemaire 1999; Muir 1999; Antrop 2000b; Olwig 2002; Claval 2004). Landscape does not only refer to a complex phenomenon that can be described and analysed using objective scientific methods; it also refers to a subjective observation and experience and thus has a perceptive, aesthetical, artistic and existential meaning as well (Cosgrove and Daniels 1988; Lowenthal 1975; 1985). Consequently, the perceived landscape is immediately analysed by the observer, compared and evaluated with his/her knowledge and previous experiences. Landscape was also used to refer to an organized, managed or even administrative territory as expressed by the French concept 'pays', the German 'Landschaft' and the Dutch 'landschap'. Finally, the term landscape is also used as a metaphor, such as in media landscape or political landscape. English became the main common language in this domain, so many specific terms had to be translated. Brandt (1998) pointed out how difficult it is to translate many fundamental concepts used in the English-dominated landscape ecology to other languages. Many, subtle shifts in meaning occur and make exact understanding and communication difficult. Zonneveld (1995) stressed the exact meaning and epistemology of words in his book 'Land Ecology'. Indeed, correct use of concepts is an indicator of the maturity and purity of a discipline. Many textbooks of landscape ecology contain extensive definitions.

Considering all these aspects, it is not surprising that the approaches to landscape are very broad and not always clearly defined. Most interest groups dealing with the same area see different landscapes. The word landscape has complex and multiple meanings that shift in response to the context in which they are used and by the background of the users. Also, the meaning of the term changes with changing environmental conditions. For example, the historical geographer Muir (1999) describes the following: landscape history and landscape heritage, the practice of landscape history, the structure and scenery approach, landscapes of the mind, landscape, politics and power, the evaluation of landscape, the symbolic landscape, the aesthetic approach, landscape and place. Claval (2004) sees the landscape as the synthesis that embraces geo-ecological relations, spatial patterns, scenic and aesthetical qualities and even social and cultural traditions. Cosgrove (2003) distinguishes two approaches to the landscape: the ecological one and the semiotic one. Landscapes have a holistic, perceptive and dynamical character according to Antrop (2000b). The holistic character required a synthetic and transdisciplinary approach where natural and cultural aspects of our environment are structurally integrated (Naveh 1995; 2000). Berdoulay and Phipps (1985) recognize two organizational forms of landscape: the ecological one and the visual or scenic one.

The perceptive character indicates that landscape is essentially a reality in the eye of the beholder and can only be studied fully when considering the observer as well. Olwig (2002; 2004) attributes a political power to the scenic aspect that is expressed symbolically by shaping particular characteristic landscapes. Perceptive qualities of the landscape are important in settlement geography (Antrop 1988) and geoarchaeology (Fry et al. 2004). The dynamic character of the landscape refers to processes and to their functioning (Forman and Godron 1986). Landscapes change continuously and build a unique history. The relationship between natural and cultural aspects varies in time and space and forms a basis of the regional component, the chorology and history.

The European Landscape Convention defines landscape as "an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors" (Council of Europe 2000). This definition contains many important

elements. First, landscape refers to an area, ergo a well-defined territory that is organized and managed. People perceive landscapes, and thus their scenic and aesthetic qualities for humans should be considered. Different landscapes exist because of their distinct character, which is the result of the continuous interaction of natural processes and human activities. History and ecology are essential factors in the structuring and understanding of landscapes. No reference is made to 'special' landscapes such as 'spectacular' or 'ordinary' ones, to rural, industrial or urban ones; all landscapes should be considered equally.

The European Landscape Convention also defines landscape protection as "actions to conserve and maintain the significant or characteristic features of a landscape" and landscape planning as "a strong forward-looking action to enhance, restore or create landscapes" (Council of Europe 2000). The goals are twofold: preserving the landscape diversity that gives regions and places their unique character, and to improve the quality of landscapes if necessary by restoration and creation of new landscapes of quality. However, no time horizon is given, and sustainability can only be assumed. The definition of landscape in the Landscape Convention returns to the original concept where landscape is seen as a unique synthesis between the natural and cultural characteristics of a region.

Rethinking some fundamental concepts

Holism, scale and hierarchy, context

Holism is a bio-philosophical theory that originated with the naturalists during the early 19th century. Although Alexander von Humboldt did not use the term holism, the 'Gestalt' idea is present in most of his work. Holism was also important for the Gestalt psychology and in particular as a theory to explain how human perception works. It is therefore not surprising that von Humboldt in his writings emphasizes the aesthetic and the emotional experience of the landscape simultaneously with the rational observation and measurement of physical variables such as temperature. A similar approach is found in J.G. Granö's work (Granö 2003). The perceptive dimension in landscape is fundamental, as the landscape concept integrates an area of land with its appearance, the scenery. Interaction between mental concept and construct, perception of the environment and adapted behaviour leads to landscaping, i.e. shaping and organizing the land according to the needs of a (local) society and according to political, ethic and aesthetic values (Olwig 2002). As the needs and values change, landscape becomes a dynamic phenomenon that is in continuous transition. The holistic principle also implies that the significance of individual elements is not only determined by their intrinsic properties and values but is also determined by their context. This is a basis for coherence between elements forming an ensemble of greater complexity and often of a unique composition and history. Context values are important for ecology, aesthetics and heritage valuation (Antrop 2004a; 2004b).

According to holism, the landscape should be considered a complex whole that is more than the sum of its composing parts. This indicates that all elements in the spatial structure of the landscape are related to each other and form one complex system. Many new concepts were introduced to describe the properties of the metastructure of the landscape. Common ones are pattern, patches, mosaic, structure, holon, connectivity and connectedness and context. Very often they are used as synonyms or in a rather loosely defined way, causing confusion.

For many researchers nowadays, holism is outdated and not taken seriously in scientific study (Antrop 2001). This may be because holism is an abstract concept that is inherently difficult to apply, in particular when using so called objective quantitative methods. A useful additional concept that allows an easier practical application of holism is the concept of a holon, which was introduced as building block of the Total Human Ecosystem by Naveh and Lieberman (1994). They defined a holon as an open system that is part of a hierarchy. The ecodivice concept is closely related (Van Wirdum 1982). A holon is a more or less autonomous subsystem that functions and has emergent properties as a whole. It contains holons at a lower hierarchical level

and regulates them, while higher hierarchical levels also regulate it. As holons work more or less autonomously, we do not need to gather data of 'the whole is more than the sum of its composing parts' (which is impossible), but need only data of what is related to the intrinsic properties of the feature studied and its context that determines its major functioning. The context defines the scope of the study. The first step in the study should be the definition of the scale and context at which a feature should be studied. Hierarchical structuring of landscapes is a classic method in land evaluation of land classification (Webster and Beckett 1970; Vink 1980; Howard and Mitchell 1980; Pedroli 1983; Zonneveld 1995). It offers an approach to break down the extreme complexity of landscape into more comprehensive entities that can more easily be handled, classified, studied and managed. A first and important task in all landscape studies is the definition of the scale at which the study will be done; a task that is mostly achieved indirectly by the definition of the study area, the scope of the study, the density of surveying and sampling and the resolution of mapping. Scale became a core concept in landscape ecology (Forman and Godron 1986; Turner et al. 1989; Burel and Baudry 2003) as well as the information content in spatial patterns (Phipps 1981; 1984). Instead of a static property of a map, scale became an important explanatory variable in geostatistics.